

Wojciech Goleński

Aktywizacja i integracja – wybrane zagadnienia dotyczące spółdzielczości socjalnej w Małopolsce i na Opolszczyźnie

Studia Humanistyczne AGH 11/4, 89-98

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wojciech Goleński*

AKTYWIZACJA I INTEGRACJA – WYBRANE ZAGADNIENIA DOTYCZĄCE SPÓŁDZIELCZOŚCI SOCJALNEJ W MAŁOPOLSCE I NA OPOLSZCZYŹNIE

Artykuł prezentuje podstawowe fakty dotyczące funkcjonowania spółdzielni socjalnych w Polsce oraz w analizowanych województwach. Ukazana jest także rola, jaką pełnią te podmioty w aktywizacji poprzez pracę grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Aktywizacja zawodowa jest środkiem do reintegracji społeczno-zawodowej członków spółdzielni. Poddane analizie spółdzielnie socjalne na Opolszczyźnie i w Małopolsce są przykładami efektywnie działających przedsiębiorstw społecznych, które dzięki wsparciu samorządu w jednym przypadku i organizacji pozarządowej w drugim, mogą skutecznie funkcjonować na rynku, realizując jednocześnie swoje misje społeczne.

Słowa kluczowe: aktywizacja, kapitał społeczny, reintegracja, spółdzielczość socjalna, wykluczenie

1. WSTĘP

Aktywne formy integracji, proponowane w celu ograniczania problemów społecznych takich jak wykluczenie społeczne i ekonomiczne, stanowią ogromne wyzwanie dla podmiotów realizujących zadania polityki społecznej. Aktywizacja poprzez pracę osób zagrożonych ekskluzją lub już wykluczonych wymaga zintegrowanego podejścia, czego egzemplifikacją stanowi międzysektorowe partnerstwo i współpraca. Działania tego typu prowadzone są z wykorzystaniem formalnych podstaw sankcjonujących funkcjonowanie sektora ekonomii społecznej w Polsce. Pomimo identycznych ram legislacyjnych rozwój jednej z form ekonomii społecznej – spółdzielczości socjalnej na obszarach poszczególnych województw – wykazuje istotne różnice ilościowe oraz jakościowe.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie podstawowych założeń funkcjonowania spółdzielni socjalnych oraz porównanie tych podmiotów na obszarze dwóch jakże różnych regionów – Małopolski i Opolszczyzny. W kontekście rozwoju spółdzielni socjalnych wybór ten wydaje się całkowicie zasadny. Województwo małopolskie jest prekursorem rozwoju ekonomii społecznej w Polsce, natomiast na terenie województwa opolskiego wprowadzane

* Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach; wojciech.golenski@gmail.com

są rozwiązania unikatowe w skali kraju (znacząca rola spółdzielczości socjalnej w rozwoju lokalnym jednej z gmin).

Szeroki zakres zagadnienia wymusza fragmentaryczną analizę skupioną na wybranych podmiotach oraz jedynie ogólną charakterystykę funkcjonowania sektora w obu województwach. Należy wszakże zaznaczyć, że analizowane podmioty stanowią, można rzec, modelowe przykłady, działające prężnie i spełniające swoje funkcje. Warto pamiętać, że nie można tego powiedzieć o wszystkich spółdzielniach socjalnych w Małopolsce i na Śląsku Opolskim.

2. SPÓLDZIELNIE SOCJALNE W POLSCE – PODSTAWOWE FAKTY

Funkcjonowanie spółdzielni socjalnych w Polsce jest usankcjonowane Ustawą z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych, a także innymi ustawami¹. Przywołany akt normatywny wskazuje, że przedmiotem działalności analizowanych podmiotów jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa, opierające się na osobistej pracy jego członków. Członkowie spółdzielni socjalnych rekrutują się spośród kategorii zagrożonych społeczną ekskluzją. Mogą ją także założyć inne osoby, o ile ich liczba nie przekracza połowy stanu osobowego podmiotu, a także organizacje pozarządowe oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Spółdzielnia socjalna jest przedsiębiorstwem społecznym, co w pewien sposób wpływa na jego specyfikę i lokuje niejako pomiędzy sektorem non profit a sektorem komercyjnym (Alter 2008: 150).

Przedsiębiorstwo społeczne jest specyficznym elementem gospodarki rynkowej, bowiem lokuje swoją misję i cele poza rynkiem. Uczestniczy w gospodarce rynkowej, ale według specyficznych reguł, co odróżnia je od przedsiębiorstwa prywatnego (Hausner, Mazur i Laurisz 2006: 3). Reguły te dotyczą między innymi funkcjonalnych aspektów społecznych takich jak inicjatywa dobrowolnego zrzeszenia osób, czyli oddolnego, obywatelskiego charakteru takiego podmiotu. Ponadto w procesie podejmowania w nim decyzji przywiązuje się większą wagę do demokratyzacji (jeden człowiek – jeden głos). Przedsiębiorstwo społeczne może przynosić zyski, ale większość z nich jest reinwestowana w działalność statutową albo może być wykorzystana na wzrost poziomu wynagrodzeń marginalizowanych, zatrudnionych w nim osób (Defourmy 2008: 15–16). Przedsiębiorstwa społeczne – spółdzielnie socjalne prowadzą działalność gospodarczą, wykorzystując przy tym instrumenty ekonomiczne, podejmując ryzyko gospodarcze i zmierzając do rentowności. Z drugiej jednak strony nie kierują się zyskiem, ale wyznaczają ściśle określone cele społeczne. Poczucie misji i sprawiedliwości społecznej, działanie na rzecz członków, beneficjentów i klientów są wyznacznikami ich aktywności (Szopa 2007: 17).

¹ Zob. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. 2006 r. Nr 94, poz. 651, z 2009 r. Nr 91, poz. 742.); innymi ustawami regulującymi działanie rzeczonych podmiotów są także: Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z dnia 29 maja 2003 r.), Ustawa z dnia 22 stycznia 2010 r. o zmianie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010 nr 28 poz. 146), Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143).

Aspekty te są w pewnym sensie zbieżne oraz komplementarne z ustawowo wskazanym celem działalności spółdzielni socjalnych, którym jest społeczna i zawodowa reintegracja. Reintegracja oznacza tu działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych, a także świadczenia pracy. Praca jest formą aktywności, poprzez którą osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, czyli w pewnym sensie już zmarginalizowane, mogą na nowo włączyć się w nurt życia społecznego².

Należy w tym miejscu pokusić się o pewną dygresję lub doprecyzowanie, gdyż – jak wspominałem – włączenie społeczne jest często utożsamiane z płatną pracą. Nie zawsze ma to jednak odzwierciedlenie w rzeczywistości. Po pierwsze inkluzja w rynek pracy poprzez zatrudnienie na złych warunkach, przy niskiej płacy i marginalnej pozycji nie jest równoznaczna z przezwyciężeniem biedy i wykluczenia społecznego. Z drugiej strony istnieją działania takie jak wolontariat oraz działania wspólnotowe, które nie cieszą się szacunkiem społecznym i przez to są marginalizowane (Lister 2007: 101). Dlatego też działania spółdzielni socjalnych powinny dążyć do maksymalizacji zysku³, aby poprzez jego wypracowanie zapewnić sobie silną pozycję ekonomiczną i tym samym poprawić status materialny osób w nich zatrudnionych. Nie zawsze jest to możliwe, szczególnie, że znaczna część spółdzielni socjalnych działa w branżach, w których istnieje silna konkurencja podmiotów komercyjnych. Ponadto wart podkreślenia jest fakt, że różne formy współpracy międzysektorowej, towarzyszące działalności sektora społecznego oraz partycypacja grup marginalizowanych są podstawą budowy kapitału społecznego.

Koncepcja kapitału społecznego może okazać się bardzo użyteczna do przedstawienia oddziaływania społecznego spółdzielni socjalnych w Polsce. Zdaniem Roberta Putnama wskazana forma kapitału jest wynikiem budowania sieci wzajemnych relacji społecznych, obustronnego zaufania w stosunku do podmiotów je tworzących, wzajemnej lojalności oraz wszelkich powiązań i norm, które te sieci tworzą. Dzięki niemu wiele instytucji może osiągnąć więcej korzyści ekonomicznych i społecznych. Tak jak inne rodzaje kapitału (ludzki, ekonomiczny), także ta jego forma jest tworzona i reprodukowana. Jedną z podstawowych cech kapitału społecznego jest to, że jego wykorzystywanie nie wiąże się z redukcją tak jak w przypadku kapitału finansowego, lecz przeciwnie, samoistnie pomnaża się. Jest też jednym z podstawowych źródeł pozaekonomicznego rozwoju gospodarczego poszczególnych instytucji oraz organizacji, jak i całego społeczeństwa (Putnam 1995: 258). Putnam wyróżnił dwa podstawowe typy kapitału społecznego, różnicując jego społeczne funkcje.

Spajający [oryg. *bonding* – przypis autora] kapitał społeczny dobrze się sprawdza w podtrzymywaniu określonych form wzajemności i mobilizowaniu solidarności. (...) Sieci łączące [oryg. *bonding* – przypis autora] (...) są lepsze do wykorzystania zewnętrznych aktywów i rozprzestrzeniania informacji (Putnam 2008: 40–41).

² W kwestii podobieństw i różnic pomiędzy pojęciami marginalizacji i wykluczenia społecznego zob. np.: Golinowska, Morecka, Styrc, Cukrowska i Cukrowski 2008; Białobrzaska i Kawula 2006; Domański 1999; Jędrzejko 2008.

³ Nie uważam, aby dążenie do maksymalizacji zysku w sensie ekonomicznym było sprzeczne z kierowaniem się misją społeczną w działalności spółdzielni, choć w praktyce pogodzenie tych dwóch celów może być trudne do realizacji.

Sieci spajające mają charakter ekskluzywny, odnosząc się do poziomu mikro. Natomiast kapitał łączący jest inkluzywny. Dotyczy uogólnionego społecznego zaufania, czyli przede wszystkim poziomu makrosocjalnego.

Celem działania analizowanych podmiotów jest włączenie społeczne kategorii marginalizowanych. Dlatego też współdziałanie członków spółdzielni we wspólnym obszarze gospodarowania powinno wytworzyć między nimi sieci relacji, co może prowadzić do osiągania celów jednostkowych, czyli indywidualnego dobrobytu poprzez inkluzję społeczną. Takie mikrosocjologiczne ujęcie kapitału społecznego (niezmiernie istotne w pojmowaniu zasad funkcjonowania spółdzielni socjalnych) jest z kolei obecne w koncepcji Pierre'a Bourdieu (1986).

Znaczenie kapitału społecznego zarówno na poziomie mikro, jak i makro ujawnia się szczególnie, gdy spróbuje się przedstawić potencjalne problemy występujące w sferze społecznej, a mogące piąć się przed tego typu podmiotami. Na poziomie jednostek tworzących spółdzielnię negatywnym czynnikiem utrudniającym współpracę może być syndrom wyuczonej bezradności, a także powiązana z nim roszczeniowość. Czynniki te są pochodną długotrwałego pozostawania bez pracy i/lub korzystania ze świadczeń z pomocy społecznej (zob. Szarfenberg 2007: 403). Bezradność i roszczeniowość stanowią poważną barierę zawiązywania wzajemnych relacji. Są przejawem braku zaufania, godzą w podstawy kooperacji. Na poziomie makro z kolei należy zauważyć, że – aby zaistnieć na rynku, zdobyć społeczne zaufanie – spółdzielnia socjalna (pojmowana holistycznie) w momencie tworzenia musi posiadać pewien poziom (zasób) łączącego kapitału społecznego. Tu pojawia się istotna bariera w postaci występujących w polskim społeczeństwie znacznych deficytów uogólnionego zaufania (Czapiński i Sulek 2011: 282).

Wracając do poziomu generalistów podsumowujących funkcjonalne aspekty spółdzielczości socjalnej w Polsce, warto zauważyć, że idea tak pojmowanej kooperacji jest de facto współczesną egzemplifikacją postulatów Edwarda Abramowskiego głoszącego, że:

Chcąc wprowadzić sprawiedliwość do stosunków ludzkich, wybawić od nędzy i wyzysku, trzeba przede wszystkim ujarzmić kapitał i uczynić z niego (...) dobro wspólne, dostępne dla najszerzych warstw społecznych (Abramowski 2009: 158).

3. SPÓLDZIELCZOŚĆ SOCJALNA W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM – PRZYKŁAD SPÓLDZIELNI GRÓD

Na terenie województwa opolskiego funkcjonuje dwanaście spółdzielni socjalnych⁴. Zlokalizowane są one na terenie sześciu powiatów. Można przyjąć, że swoistym centrum spółdzielczości socjalnej Opolszczyzny jest położona na północnym krańcu województwa gmina Byczyna (powiat kluczborski), na której terenie funkcjonują cztery spółdzielnie. Pozostałe przedsiębiorstwa społeczne realizują swoje misje na obszarze pięciu południowych powiatów Opolszczyzny. Co ciekawe (i zastanawiające), w stolicy województwa Opolu, mieście liczącym 125 710 mieszkańców (GUS 2010), nie funkcjonuje żaden z analizowanych podmiotów.

⁴ Według danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych, zob: <http://www.ozrss.pl/kopo.htm> [28.12.2011].

Profil działalności opolskich spółdzielni socjalnych jest zróżnicowany, oparty przeważnie na świadczeniu usług. Są to m.in: usługi remontowo-budowlane, usługi porządkowe, gastronomia, agroturystyka, działalność szkoleniowo-doradcza. Warto dodać, że podmioty te mają charakter wielobranżowy, co jest efektem z jednej strony dostosowania do sezonowych zmian popytu na konkretne usługi (np. popyt na usługi budowlane), a z drugiej – specyfiki lokalnego rynku (np. agroturystyka).

W województwie opolskim działa kilka ośrodków wsparcia sektora ekonomii społecznej, prowadzonych przez samorząd oraz organizacje pozarządowe. Korzystają one ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, oferując między innymi działania promocyjne, szkoleniowe oraz wsparcie merytoryczne podmiotów ekonomii społecznej. Warte odnotowania są tu: Ośrodek Wsparcia Spółdzielczości Socjalnej oraz Byczyński Inkubator Gospodarki Społecznej, obydwie projekty prowadzone przez Urząd Miasta i Gminy Byczyna. Zaangażowanie samorządu na poziomie lokalnym zaowocowało powstaniem efektywnie działającej spółdzielni socjalnej, wykorzystującej walory gminy Byczyna. Podmiotem tym jest Spółdzielnia Socjalna GRÓD. Spółdzielnia powstała 12 grudnia 2009 roku. Zatrudnia sześć osób, a dziewięć osób jest członkami spółdzielni. Osoby zatrudnione w spółdzielni to przede wszystkim bezrobotni z terenu gminy, wśród nich znajdują się także osoby nadużywające w przeszłości alkoholu, niezaradne życiowo oraz w wieku powyżej 50 lat. Pracownicy i członkowie spółdzielni wykorzystują swoją szansę w przedsiębiorstwie społecznym, gdyż gdyby nie GRÓD, praktycznie nie miałyby szans na znalezienie pracy na lokalnym rynku, a tym samym na przezwyciężenie dotykających ich problemów społecznych.

Od początku swojej działalności spółdzielnia użytkuje drewniany obiekt stylizowany na średniowieczny gród, który dzierżawi od samorządu. To właśnie użytkowana budowla w znacznym stopniu decyduje o wyjątkowości analizowanego przedsiębiorstwa społecznego. W obiekcie znajduje się między innymi karczma oraz hotel, urządzone są w nim rozmaite imprezy związane z szeroko pojętą „rycerskością”, imprezy integracyjne czy zielone szkoły dla dzieci, a także szkolenia z zakresu średniowiecznych rzemiosł. Należy nadmienić, że jest to część (niezwykle istotna) działalności spółdzielni, gdyż prowadzi ona także sprzedaż szwedzkich balii kąpielowych, zajmuje się dystrybucją infrastruktury związanej z energią odnawialną jak kolektory słoneczne czy pompy ciepła.

Powstanie spółdzielni socjalnej wiązało się z zamysłem władz Byczyny, aby wraz z powstaniem grodu zaktywizować ludzi bezrobotnych z terenu gminy. Jest to element strategii zakładającej rozwój walorów turystycznych gminy, związanych z dziedzictwem historycznym. Drewniana budowla jest atrakcją turystyczną w skali całego województwa opolskiego. Spółdzielnia socjalna, korzystając z tego zasobu, z jednej strony realizuje misję społeczną (reintegrując społecznie i zawodowo swoich członków), z drugiej swoimi działaniami wpisuje się w gminną strategię rozwoju, przyczyniając się do uatrakcyjnienia lokalnego produktu turystycznego.

Przez wiele lat Byczyna funkcjonowała jako gmina typowo rolnicza, nie korzystano z jej walorów historycznych (między innymi jest jedną z dwóch miejscowości w Polsce mających zachowane niemal w całości mury obronne okalające miasto). Działalność spółdzielni jest przykładem zagospodarowania pewnej niszy rynkowej, która powstała w wyniku próby wyeksponowania dziedzictwa i zasobów architektonicznych gminy przy jednoczesnym realizowaniu działań z zakresu aktywizującej polityki społecznej.

Niewątpliwie funkcje spółdzielni w swojej istocie wpisują się również w szersze oddziaływanie, mające na celu rozwój kapitału społecznego na poziomie lokalnym poprzez integrację bezrobotnych. Dokonuje się tu swoiste przejście od działania jako czynności czysto racjonalnej, opartej na kalkulacji, dążeniu do maksymalizacji zysku i minimalizacji kosztów (*homo oeconomicus*), do bogatszego obrazu, w którego skład wchodzi również komponenty emocjonalne, tradycyjne, normatywne i kulturowe: orientacja na wartości, więzi społeczne, lojalność grupową (Sztompka 2007: 29).

Obsługa wycieczek, turystów, dbałość o infrastrukturę grodu i właściwe funkcjonowanie innych elementów działalności przedsiębiorstwa wymaga dużego zaangażowania ze strony członków spółdzielni. Obiekt otwarty jest siedem dni w tygodniu, czasem 24 godziny na dobę. Przedsiębiorstwo jest rentowne, nie korzysta z zewnętrznego wsparcia finansowego. Aktywność zawodowa i wypracowanie kapitału w sensie ekonomicznym ma również istotne oddziaływanie społeczne, gdyż jak stwierdza Robert Putnam:

Ludzie pracujący są bardziej aktywni społecznie i obywatelsko niż osoby pozostające poza rynkiem pracy, a wśród samych zatrudnionych, ludzie bardziej zapracowani wykazują również większe, a nie mniejsze zaangażowanie obywatelskie (Putnam 2008: 321).

Biorąc pod uwagę wszystkie wspomniane elementy działalności spółdzielni GRÓD, a także jej rolę w rozwoju lokalnym gminy, przedsięwzięcie to należy uznać za znaczący sukces zarówno w aspekcie ekonomicznym, jak i społecznym. Drugi ze wskazanych aspektów dotyczy *per se* aktywizacji bezrobotnych mieszkańców gminy oraz ich integracji poprzez pracę. Niebagatelna rola samorządu, występującego w roli inicjatora przedsięwzięcia oraz fundatora drewnianego grodu, stanowi przykład partnerstwa publiczno-społecznego, będącego jednym z koniecznych warunków sukcesu omawianego przedsiębiorstwa.

4. SPÓLDZIELCZOŚĆ SOCJALNA W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM. REPUBLICA MARZEŃ MIMO WSZYSTKO

Według stanu na koniec grudnia 2011 roku w Małopolsce zarejestrowanych jest trzydzieści sześć spółdzielni socjalnych⁵. Oprócz Wielkopolski i Mazowsza stanowi to największą liczbę, przy uwzględnieniu podziału wojewódzkiego kraju. Małopolskie przedsiębiorstwa społeczne nie są rozmieszczone równomiernie. Na dwadzieścia dwa powiaty województwa przedsiębiorstwa społeczne działają jedynie w dziesięciu z nich. Zlokalizowane są na osi zachód-wschód. Niewątpliwym centrum spółdzielczości socjalnej Małopolski jest Kraków, na którego terenie funkcjonuje dwadzieścia siedem analizowanych podmiotów. Zakres działalności małopolskich spółdzielni jest szeroki, skoncentrowany na świadczeniu różnorodnych usług oraz handlu. Są to zarówno tzw. usługi proste (np. sprzątnięcie, pielęgnacja zieleni,

⁵ Według danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych, zob.: <http://www.ozrss.pl/kopo.htm> [28.12.2011].

proste usługi remontowo-budowlane), jak również wymagające specjalistycznych kwalifikacji (między innymi projektowanie i administracja stron internetowych, usługi fotograficzne). Znaczna część z nich to – podobnie jak w przypadku Opolszczyzny – przedsiębiorstwa wielobranżowe.

Sektor społeczny w Małopolsce może liczyć na znaczące wsparcie między innymi w postaci Małopolskiego Paktu na rzecz Ekonomii Społecznej. Pakt działa na zasadzie partnerstwa publiczno-społeczno-prywatnego (co już samo w sobie należy uznać za sukces), ma charakter otwarty dla wszystkich organizacji, instytucji oraz firm, które są gotowe działać na rzecz ekonomii społecznej na terenie Małopolski. Jego celem jest:

- pogłębianie wiedzy mieszkańców z terenu Małopolski z zakresu ekonomii społecznej, w szczególności wśród Podmiotów Ekonomii Społecznej (PES), osób chcących założyć PES, pracodawców, przedsiębiorców, instytucji wspierających;
- zwiększenie zakresu przepływu informacji pomiędzy zainteresowanymi;
- określenie instytucjonalnych i formalnych ram współpracy umożliwiających rozwój PES oraz pozwalających na bliższą współpracę i realizację wspólnych projektów przez podmioty zainteresowane rozwojem ekonomii społecznej;
- wypracowanie mechanizmów finansowych, pozwalających na rozwój ekonomii społecznej w województwie małopolskim⁶.

Sygnatariusze paktu to podmioty sektora publicznego, obywatelskiego, prywatnej przedsiębiorczości, a także środowisko akademickie oraz media. Pakt stanowi ważny przyczynnik do dynamicznego rozwoju spółdzielczości socjalnej, zapewniając wieloaspektowe wsparcie. Trzeba podkreślić, że pakt jest pierwszym w Polsce tego typu przedsięwzięciem, jednakże nie jest jedynym źródłem wsparcia spółdzielczości socjalnej w województwie małopolskim⁷.

Przykładem „dobrej praktyki” spośród małopolskich spółdzielni socjalnych jest „Republika Marzeń Mimo Wszystko” Fundacji Anny Dymnej. Działające w Krakowie od listopada 2010 roku przedsiębiorstwo zostało założone przez osobę prawną (fundacja) oraz osoby fizyczne (trzy osoby niepełnosprawne, jedna osoba bezrobotna oraz jedna osoba spoza grup wskazanych w ustawie jako zagrożone marginalizacją). Działania przywoływanego podmiotu skupiają się wokół promocji sztuki osób niepełnosprawnych, prowadzenia sklepu internetowego, produkcji kartek okolicznościowych i upominków oraz działalności reklamowej. Niewątpliwym atutem tej spółdzielni jest uznana marka kojarzona z osobą Anny Dymnej oraz założoną przez nią fundacją. Marketing w przypadku przedsiębiorstw społecznych odgrywa

⁶ Pełna treść paktu dostępna na stronie: http://www.ekonomiaspoleczna.msap.pl/Pakt/PAKT_podpisany.pdf?PHPSESSID=f124e4674e522183f3cd0a86a9731f08 [28.12.2011], założenia paktu – zob.: http://www.ekonomiaspoleczna.msap.pl/Pakt/1_zalozenia%20do%20Małopolskiego%20Paktu%20na%20rzec%20ES.pdf?PHPSESSID=f124e4674e522183f3cd0a86a9731f08 [28.12.2011].

⁷ Charakterystyka wszystkich form wsparcia nie jest celem niniejszego opracowania, jednakże trzeba podkreślić, że instytucje wspierające w Małopolsce są dobrze rozwinięte i w znaczący sposób przyczyniają się do rozwoju przedsiębiorczości społecznej. Więcej na temat tych instytucji na stronie: <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/485933> [28.12.2011].

niebagatelną rolę. Może być jednym z podstawowych determinantów rynkowego sukcesu (zob. Dymowski 2008). Cele działalności spółdzielni socjalnej są tożsame z celami fundacji, którymi są:

- społeczna i zawodowa reintegracja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- dążenie do odbudowy i podtrzymania u osób niepełnosprawnych umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej oraz pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania i pobytu;
- usuwanie barier związanych z samozatrudnieniem społeczności osób niepełnosprawnych, tak aby mogły one w pełni realizować swoje możliwości w dziedzinie gospodarczej;
- promocja sztuki osób niepełnosprawnych.

Analizowany podmiot, funkcjonując na otwartym rynku, wypracowuje zyski i może zapewnić odpowiednie przychody swoim pracownikom. Wsparcie merytoryczne projektu pracownicy spółdzielni uzyskali w ramach prowadzonego przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie programu ARES (Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej) (zob. Brzeziak i Siudkowski 2011: 20–21). Warto podkreślić, że przedsiębiorstwo zatrudnia osoby niepełnosprawne, które mają szczególne trudności ze znalezieniem pracy, gdyż – jak twierdzi Jacek Tittenbrun – w przypadku tej kategorii występuje całkowite lub częściowe wywłaszczenie siły roboczej, przejawiające się np. w niemożności podejmowania niektórych prac lub konieczności dostosowania stanowiska pracy do potrzeb takich pracowników (Tittenbrun 2010: 20). Zatrudnienie osób niepełnosprawnych jest jednak ściśle związane z profilem i celami działalności podmiotu. Natomiast w kwestii wsparcia pozwala na uzyskiwanie dotacji z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Podobnie jak ma to miejsce w przypadku wielu firm komercyjnych oraz znaczącej części przedsiębiorstw społecznych, pracownicy „Republiki Marzeń Mimo Wszystko” za najważniejsze uznają problemy związane z popytem, czyli: zamówienia, zbyt towarów oraz usług, zlecenia. Z kolei najważniejszym wyzwaniem na przyszłość jest zwiększenie zatrudnienia osób niepełnosprawnych w spółdzielni. Zatrudnienie dodatkowych pracowników jest jednakże w znacznym stopniu zależne od koniunktury na rynku i wspomnianego popytu na usługi spółdzielni, gdyż spółdzielnia socjalna musi być konkurencyjna i wypracowywać zysk w sensie ekonomicznym. Wyzwanie to, bezpośrednio powiązane z misją społeczną przedsiębiorstwa, w obrazowy sposób może ilustrować poniższe porównanie:

Zapewnienie każdemu równych szans niekiedy porównuje się z zapewnieniem każdemu wędki. Jest to jednak porównanie zwodnicze, ponieważ posiadanie wędki nie daje wcale szansy złapania ryby na tzw. bezrybiu (Sztumski 2010: 67).

Stworzenie możliwości świadczenia pracy osobom niepełnosprawnym w przypadku analizowanego podmiotu jest istotnym elementem integrującym, gdyż pozwala im na pełnienie określonych ról społecznych oraz szersze kontakty ze środowiskiem zewnętrznym, których byłyby pozbawione, pozostając poza rynkiem pracy. Należy ponadto zaznaczyć, że praca w oczywisty sposób wiąże się z aktywnością, chodzi tu przede wszystkim o aktywność zawodową. Mniejsze znaczenie w tym kontekście ma zapewnienie środków do życia, ponieważ

te można uzyskać poprzez wszelkie świadczenia z pomocy społecznej. Jednakże tego typu wsparcie działa dezaktywizująco i powiększa problem bezrobocia oraz bierności zawodowej (Szarfenberg 2007: 402–403).

5. PODSUMOWANIE

Niniejsze przedstawienie spółdzielczości socjalnej w dwóch, jakże różnych regionach Polski, miało na celu przede wszystkim wskazanie efektywnie funkcjonujących inicjatyw. Odmienna specyfika Małopolski i Opolszczyzny nie przesądza o sukcesie bądź porażce przedsięwzięć spod znaku spółdzielczości socjalnej, chociaż liczba przedsiębiorstw społecznych i schemat ich terytorialnego rozmieszczenia w obu regionach są różne.

W pierwszym z omawianych przypadków powodzenie przedsięwzięcia w znacznej mierze jest pochodną zaangażowania samorządu, w drugim zaangażowania znanej organizacji pozarządowej. Oba przedsiębiorstwa w efektywny sposób integrują i aktywizują kategorie defaworyzowane, ale w odmienny, specyficzny dla siebie sposób. Omawiane spółdzielnie socjalne można uznać za wzorcowe inicjatywy pomnażające kapitał społeczny i ekonomiczny swoich członków oraz środowiska lokalnego.

Małopolski Pakt na rzecz Ekonomii Społecznej może stanowić wzór dla Opolszczyzny. Wprowadzenie dostosowanego do regionalnej specyfiki wielosektorowego partnerstwa może być szansą dalszego rozwoju spółdzielczości socjalnej na Śląsku Opolskim.

BIBLIOGRAFIA

- Abramowski, Edward. 2009. *Braterstwo, solidarność, współdziałanie. Pisma spółdzielcze i stowarzyszeniowe* (wybór i opracowanie Remigiusz Okraska), Łódź – Sopot – Warszawa: Biblioteka Obywatela.
- Alter, Kim S. 2008. *Przedsiębiorstwo społeczne w szerszym kontekście*, w: Jan Jakub Wygnański (red.), *Przedsiębiorstwo społeczne. Antologia kluczowych tekstów*, Warszawa: FISE.
- Białobrzeska, Katarzyna i Stanisław Kawula (red.). 2006. *Człowiek w obliczu wykluczenia i marginalizacji społecznej. Wokół zagadnień teoretycznych*, Toruń: Akapit.
- Bourdieu, Pierre. 1986. *Forms of capital*, w: John G. Richardson (ed), *Handbook of theory and research for the sociology of education*, New York: Greenwood Press.
- Brzeziak, Maria i Rafał Siudowski. 2011. *Spółdzielnie socjalne szansą rozwoju lokalnego – podsumowanie pierwszej edycji konkursu dotacyjnego „es.O.es”*, nr 4, s. 20–21.
- Czapiński, Janusz i Antoni Sulek. 2011. *Stan społeczeństwa obywatelskiego*, w: Janusz Czapiński i Tomasz Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa: Contemporary Economics, 5(3), s. 271–298.
- Defourny, Jacques. 2008. *Rola europejskiej spółdzielczości i przedsiębiorstw społecznych w gospodarce rynkowej i polityce publicznej*, w: Paulina Chodyra, Ewa Leś i Małgorzata Oldak (red.), *Obszary gospodarki społecznej: doświadczenia Partnerstwa na rzecz Rozwoju „Tu jest Praca”*, Warszawa: MPiPS, UW.

- Domański, Henryk. 1999. *Zadowolony niewolnik idzie do pracy: postawy wobec aktywności zawodowej kobiet w 23 krajach*, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Dymowski, Jacek. 2008. *Ekonomia społeczna a wolny rynek*, „Ekonomia Społeczna”, nr 1.
- Golinowska, Stanisława, Zofia Murecka, Marta Styrc, Ewa Cukrowska i Jacek Cukrowski. 2008. *Zagrożenie ubóstwem i wykluczeniem społecznym w wyniku restrukturyzacji przemysłu węglowego w województwie śląskim – fakty i mity*, Warszawa: Instytut Prac i Spraw Socjalnych.
- GUS, Baza Demografia, Stan i Struktura Ludności – stan w dniu 31 XII 2010, dostęp online: <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx> [28.12.2011].
- Hausner, Jerzy, Stanisław Mazur, i Norbert Laurisz. 2006. *Przedsiębiorstwo społeczne – konceptualizacja*, „Ekonomia Społeczna Teksty”, nr 2/2006, s. 1–18.
- Jędrzejko, Mariusz (red.). 2008. *Narkomania: zjawisko, zagrożenia*, Warszawa: ASPRA–IR.
- Lister, Ruth. 2007. *Bieda*, Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Putnam, Robert D. 1995. *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków, Warszawa: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Fundacja im. Stefana Batorego.
- Putnam, Robert D. 2008. *Samotna gra w kregle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Szarfenberg, Ryszard. 2007. *Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej*, w: Grażyna Firlił-Fesnak i Małgorzata Szyłko-Skoczny (red.), *Polityka społeczna*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szopa, Bogumiła. 2007. *Ekonomia społeczna z perspektywy ekonomii tradycyjnej*, „Ekonomia Społeczna”, nr 1, s. 15–21.
- Sztompka, Piotr. 2007. *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Sztumski, Janusz. 2010. *Aktualność idei. Sprawiedliwość społeczna w polityce społecznej*, w: Bożena Balcerzak-Paradowska i Andrzej Rączaszek (red.), *Międzynarodowa polityka społeczna – aspekty porównawcze*, Warszawa – Katowice: Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Tittenbrun, Jacek. 2010. *Własność siły roboczej a spółdzielnie socjalne jako mechanizm walki z wykluczeniem społecznym*, w: Jacek Tittenbrun (red.), *Spółdzielnie socjalne. Skuteczny mechanizm walki z wykluczeniem społecznym czy ślepa uliczka?*, Poznań: Wydawnictwo Nakom.

ACTIVATION AND INTEGRATION – SELECTED ISSUES CONCERNING SOCIAL COOPERATIVES IN MAŁOPOLSKA AND OPOLE REGIONS

This article presents the basic facts related to the functioning of social cooperatives in Poland and in both voivodships analysed. It also illustrates the role these entities play in the activation through operation of groups at risk of social exclusion. Vocational activation is a means to socio-vocational reintegration of members of the cooperatives. The social cooperatives in the Opole and Małopolska regions, being the subject of this analysis, constitute an example of efficiently operating social enterprises that, thanks to the support from the self-government in one case and from a non-governmental organization in the other, are able to operate in the market efficiently while pursuing their social missions.

Key words: activation (elicitation), social capital, reintegration, social cooperatives, exclusion